

Оригинални научни рад

<https://doi.org/10.18485/folk.2021.6.1.6>
792.82.071.2-055.2: 656.835.11(497.11)"2019"(084.1)
792.82.071.2-055.2: 656.835.11:[74(084.1)
792.82.071.2-055.2: 656.835.11:[316.7(084.1)

Женско плесно тело као репрезент националне културе Студија случаја: српске плесачице на пригодним поштанским маркама

Николета Дојчиновић

Објављивање четири поштанске марке с ликовима српских плесачица у оквиру издања „Уметничка игра у Србији“ дало је домаћој плесној уметности нову, значајну димензију. Како плесна уметност, посебно ангажман жена као извођачица, кроз историју није била друштвено призната, ова одлука Поште Србије је на највишем државном нивоу дала легитимитет ставу да су плес и женско тело достојни представници високе националне културе. Рад истражује зашто је и како Пошта Србије препознала уметничка достигнућа балерина и плесачица Маге Магазиновић, Смиљане Мандукић, Душанке Сифниос и Јованке Бјеогојевић, као и каква тумачења могу проizaћи из такве одлуке. У тексту се указује на значај и снагу еснафског организовања плесних уметника у Удружењу балетских уметника Србије, преиспитују се важност и истрајност иницијативе појединца посвећених балету, и разматра се да ли су урачунати жанровски и дијахронијски чиниоци приликом избора плесачица за илустрацију поштанских марака. Уз контекстуалну анализу околности које су условиле штампање ових поштанских марака, у раду су испитани и аспекти њиховог графичког уобличавања – текст, ликовност и костим, приказ портрета, као и изглед плесног женског тела.

Кључне речи: балерине, Србија, поштанске марке, плес, плесно тело, Удружење налетских уметника Србије, културни идентитет

Иако се културни идентитет тумачи као припадност појединца некој групи која дели исте културне вредности, управо лични напор, стваралаштво и посебност појединца обликују културни идентитет заједнице. На одређење тога шта су репрезенти културног идентитета једне заједнице или нације, умногоме утичу институционалне одлуке јер се променом било којег симбола, одреднице државности, нпр. границе, мења и однос према колективној свести и сећању. „Може се рећи да се појединац сећа стављајући се у перспективу групе, али

се такође може тврдити да се сећање групе остварује и манифестује кроз појединачна сећања“ (Halbwachs 1992: 39–40).

Сем основних државних симбола – грба, заставе и химне – који „подсећају чланове заједнице на заједничко наслеђе и културне односе чинећи их јединственим, јачим и поносним на заједнички идентитет и припадност“ (Smith 1991: 16–17), постоје и они мање приметни симболи, јер се „симболи налазе у суштини сваког културног идентитета, будући да обликују све аспекте живота. Они се [...] појављују у свим појмљивим облицима: као слике, метафоре, звукови, гестови“ (O’Konek i Eri 2007: 8). Међу њима су новац, униформе, али и поштанске марке, чија промена је очекивана с променама било ког фактора националног (и културног) идентитета.

Поштанске марке, с обзиром на ширину употребе, могу се посматрати као део популарне културе, али и као чиниоци који нормирају културне и националне вредности. Иако изгледају као „естетски осмишљен комадић папира“, поштанске марке су едукатори, подсетници. Као државни симболи, парафразирањем Албваксове формулације утицаја друштва на сећање појединца, оне „призивају, препознају/подсећају и лоцирају колективно сећање“ (Halbwachs 1992: 38). Шта ће се наћи на поштанским маркама пажљиво се промишља јер се тиме позиционирају друштвене и културне вредности и идентитет.

Поштанске марке у Србији

Сто осамдесет година дуга историја поштанских марака¹, које су настале као средство регулисања плаћања поштанских услуга доставе пошилки, уједно је и историја држава и нација, као и националног и културног идентитета. Пошта Србије, као један од репрезентата државе, сматра да „поштанска марка није само поштанска вредност, већ упечатљив културни, па и уметнички феномен. Она има значајну улогу у промоцији вредности идеја, наслеђа, специфичности једног друштва...“ (Пошта Србије. Поштанске марке). Тако, Канада као званични државни национални симбол ставља слику дабра на своју прву поштанску марку², док је Индонезија током борбе за независност од Холандије 1945–1949. године „морала да установи и уведе све неопходно за нормално функционисање државе, почевши од поштанских

¹ Прва поштанска марка „црни пени“ (*Penny Black*), у вредности од једног пенија, издата је 1. маја 1840. године у Великој Британији. На белој основи насликан је црном бојом, профилно, портрет Краљице Викторије. Два дана касније издата је поштанска марка плаве боје, у вредности од два пенија (*Two penny blue*).

² Прва Канадска поштанска марка издата је 1851. године и вредела је три пенија.

марака, војних значака и возних карата, док је била изложена трговинским блокадама“ (Indonesian War of Independence).

На свакој поштанској марки разликујемо њену номиналну вредност, перфорацију, пропратни текст, графички дизајн и име државе. Некада је на поштанској марки исписано и име аутора марке, грб поште или година издавања, али и „тајни“ знаци као што су скривене линије које често формирају и неку слику.

Поштанска марка је, поред своје основне вредности, постала и национално обележје једне државе, јер се [...] избором и презентацијом тема и мотива јавности – домаћој и међународној – скреће пажња на историјска, културна, научна, уметничка, спортска, али и привредна достигнућа једне државе (Пошта Србије. Филателија).

Иако је Пошта Србије прву експозитуру отворила на Калемегдану 6. јуна 1840. године, када и почиње јавни поштански саобраћај у Србији, прва српска редовна поштанска марка штампана је у Бечу и емитована тек 1. јула 1866. године.³ На њој је био грб Кнежевине Србије, па је у народу звана „грбуша“.⁴ Четири године пре него што јој је признат суверенитет, Кнежевина Србија је 1874. године потписала у Берну билатерални споразум о међународној поштанској служби са Хабзбуршком монархијом. Тада су конвенцију о данашњем Светском поштанском савезу (Universal Postal Union) потписале 22 земље.

Свака промена граница, државног уређења и владара/председника рефлектовала се и на изглед поштанских марака, јер свака револуција подразумева и „реедукацију, преображавање маса о националним вредностима, успоменама и митовима“ (Smith 1991: 63). То се посебно односи на Србију, која је за мање од два века од самосталне државе ушла у „мултинационалну нацију“ Југославију, која је изграђена на „концептима федерације нација и заједничког културно-историјског искуства“ (Smith 1991: 146–147), да би од 2006. године поново градила национални и културни идентитет самосталне државе. Тако се на редовним поштанским маркама од 1815. до 1945. године смењују грбови и ликови краљевских династија Обреновић и Карађорђевић, као и имена држава⁵, а од 1945. до 2006. симболи Југославије.⁶

³ Закон о Пошти донет је 1. маја 1866. године, а до тада су коришћени поштански жигови.

⁴ Прва српска поштанска марка вредела је једну пару и била је зелене боје.

⁵ Кнежевина Србија 1815–1882; Краљевина Србија 1882–1918; Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца 1918–1929, односно Краљевина Југославија 1929–1945.

⁶ Демократска Федеративна Југославија 1945–1963; Социјалистичка Федеративна Република Југославија 1963–1992; Савезна Република Југославија 1992–2003; Државна заједница Србије и Црне Горе 2003–2006.

Од 2006. године у Републици Србији⁷ емитију се и користе:

- *редовне поштанске марке* – служе за редовну употребу у поштанском саобраћају; могу се купити у свим поштанским експозитурима у Србији;
- *пригодне поштанске марке* – Пошта Србије их издаје за посебне прилике.⁸ Пригодне марке, сем што се могу користити у редовном саобраћају, имају и филателистичку намену, али се могу купити само на одређеним продајним местима.⁹

Изглед и вредност пригодних поштанских марака одобрава Министарство саобраћаја, трговине и телекомуникација Републике Србије и свака марка мора да садржи реч „Србија“.

Пригодне поштанске марке и све поштанске марке су државни симболи, као што је застава, као што је химна, грб. И свако ко дође на поштанску марку је државни симбол. Оне путују целим светом, говоре све језике, разумеју их сви. Рекламирају и нашу културну баштину, науку, уметност, и све што чини наш живот (Калезић 2019).¹⁰

Пошта Србије годишње изда преко четрдесет пригодних поштанских марака¹¹, које често прате пажљиво дизајнирани карнети и њихове корице, пригодне коверте првог дана¹², табаци, блокови, пригодан жиг (првог дана)¹³ и/или максимум карта.¹⁴

⁷ Од 3. јуна 2006. године Република Србија је самостална држава.

⁸ Јубиларне пригодне марке издају се поводом обележавања 50, 75, 100 година и сваку наредну двадесетпетогодишњицу од године догађаја, јубилеја или датума из домаће или међународне историје.

⁹ Пригодне поштанске марке могу се купити у Главној Пошти, Таковска бр. 2, и у изложбено-продајном простору Поште Србије, у Београду, Таковска бр. 7.

¹⁰ Марина Калезић је директорка РЈ „Србијамарка“ у Пошти Србије.

¹¹ На сајту Поште Србије изглед пригодних поштанских марака доступан је од издања из 2014. године, иако у опадајућем менију постоје у понуди све године од 2006. године, али празне. Иако су пригодне поштанске марке издаване и пре Другог светског рата, континуирано издавање и промишљање шта би Србију најбоље представљало код нас и у свету почиње тек од осамостаљивања Србије 2006. године.

¹² На пригодној коверти се налазе пригодне марке, цртежи, симболи или пригодан текст који најчешће прате издавање пригодних поштанских марака. Пригодна коверта првог дана је коверта жигосана жигом првог дана.

¹³ Пригодан поштански жиг датума и места садржи цртеж, симбол или пригодан текст који је у вези са темом издавања поштанске марке. Ако се марке жигосу на дан објављивања, онда је то „жиг првог дана“.

¹⁴ Максимум карта (енг. *Maximum Card*) састоји се од разгледнице величине 9 x 14 или 10,5 x 14,8 цм, поштанске марке и жига који је у вези са мотивом на разгледници.

Појединац *feat.* Удружење

Пут до издавања пригодних поштанских марака води од образложеног предлога, појединца или Удружења, Министру трговине, туризма и телекомуникација¹⁵, који потом, после одабира, налаже Пошти Србије које пригодне марке ће бити издате. Пошта Србије, по налогу ресорног Министарства, објављује у свом Правилнику¹⁶ које пригодне марке планира да изда одређене године и даје њихово ликовно решење.

Предлог ресорном Министру о издавању пригодних поштанских марака са ликовима и фигурама српских плесачица дали су појединци – Вера Обрадовић Љубинковић¹⁷, редовна професорка на Факултету уметности у Косовској Митровици Универзитета у Приштини, и лингвисткиња Свенка Савић¹⁸, професорка емерита на Универзитету у Новом Саду. Њихов избор био је подстакнут идејом Vere Обрадовић Љубинковић да се обележи педесет година од смрти¹⁹ Маге Магазиновић и истраживањем Свенке Савић, која је учила малу заступљеност жена на поштанским маркама. Балерине и плесачице никада нису биле на поштанским маркама. Подршку овој идеји, уступањем фотографија изабраних балерина, дало је Удружење балетских уметника Србије (УБУС), које је препознало значај ове иницијативе и подржало је у циљу боље друштвене видљивости плесне уметности, самог Удружења, али и појединца, балетских посленика. Ради разумевања ових односа, потребно је укратко изложити околности настанка и деловања овог еснафског удружења.

Удружење балетских уметника Србије настало је 9. октобра 1962. године као „добровољно, невладино и непрофитно професионално удружење које окупља играче, кореографе, педагоге, репетиторе, критичаре и теоретичаре балетске и савремене плесне оријентације“

¹⁵ У Закону о поштанским услугама, чл. 73, прецизирано је да „Министар у текућој години утврђује план издавања пригодних поштанских марака, као и мотиве редовних издања поштанских марака које ће се издавати наредне године“.

¹⁶ Реч је о Правилнику о утврђивању плана издавања пригодних поштанских марака и вредносница и мотива редовних издања поштанских марака и вредносница. За 2019. годину планирано је издавање 30 пригодних поштанских марака, међу којима и марака под називом „Уметничка игра у Србији“.

¹⁷ Вера Обрадовић Љубинковић била је члан Председништва УБУС-а у два мандата, од 2000. до 2004. године.

¹⁸ Свенка Савић је добитница је УБУС-ове награде за животно дело 2017. године и ауторка је посланице за 2018. годину поводом Међународног дана игре за 2018. годину.

¹⁹ Према правилима Поште Србије не обележавају се годишњице смрти.

[...] ради „унапређења и развоја балетске уметности и уметничке игре у сваком смислу“ (УБУС). Уједињавање у једно овакво Удружење сасвим је разумљиво с обзиром на то да је плес прошао дуг пут до признања статуса уметности, а исто тако и извођачи, посебно жене, од изједначавања са „продавачицама љубави“ до врхунских уметница. Џудит Лин Хана подсећа да је „термин/професија 'балетске девојке' (ballet girl) имао пејоративну конотацију до средине 20. века“, као и да су „младе плесачице често биле сексуално искоришћаване“ (Нанпа 1987: 25). Вера Обрадовић Љубинковић осврће се на текст Зорице Прице-Крстић из 1910. године, у којем се каже да су Мод Алан (Maud Allan), америчка плесачица у стилу Изадоре Данкан и Џеневив Стебинс (Genevieve Stebbins), приликом гостовања у Београду 1908. године, морале прво да играју пред „одабраним појединцима“ – новинарима и уметницима, да би им полиција издала дозволу да пред публиком играју босоноге (Обрадовић Љубинковић 2016: 16). Активност УБУС-а, а самим тим и плесне уметности, постала је видљивија распадом СФРЈ²⁰ и тадашњег друштвеног поретка, када долази до ревитализације и реидентификације националног идентитета. Чланови УБУС-а као преломну годину одређују 1996, када је примабалерина Вишња Ђорђевић постала председница и када долази до процвата УБУС-а – „она васкрсава идеју и битност постојања балетске и плесне заједнице и анимира чланство да се активира“ (УБУС). Освешћивањем и мобилисањем чланова УБУС-а и целокупне плесне српске сцене у погледу значаја плесне уметности и снаге и могућности еснафског удруживања, УБУС је реорганизован, постављен у правне оквире, покренуто је питање бенефицираног радног стажа, издаваштва, направљен је печат, установљена је Награда „Димитрије Парлић“, награда за животно дело, покренут Фестивал кореографских минијатура итд. Друштвена присутност и видљивост повећане су и тиме што су, на предлог УБУС-а, поједине улице добиле називе по балетским уметницима, постављена су им спомен-обележја. УБУС проширује своју присутност и етаблира балетску уметност као врхунску и подршком издавања пригодних поштанских марака, својеврсних спомен-обележја, са ликовима српских плесачица, што је раније било немогуће. Овим издањем подиже се друштвена свест о значају плесне уметности и легитимно указује на то да је она вредна културног и националног идентитета.

²⁰ После распада СФРЈ, бивше републике стварају или обнављају свој национални идентитет као самосталне државе, између осталог и кроз дефинисање и апострофирање националне културе. После 2006. године Република Србија почиње да обнавља свој државни и национални идентитет потиснут југословенством на којем се инсистирало до тада.

Идући у сусрет Светском дану игре²¹, Пошта Србије издала 23. априла 2019. године, под називом „Уметничка игра у Србији“²², карнет са четири пригодне марке у тиражу од 15.000 примерака, на којима су српске модерне плесачице Мага Магазиновић²³ (1882–1968) и Смиљана Мандукић²⁴ (1907–1992), као и две савременице у класичном балету, примабалерине Јованка Бјегојевић²⁵ (1931–2015) и Душанка Сифниос²⁶ (1933–2016), уз две коверте првог дана и пригодан жиг првог дана. Номинална вредност сваке марке је 50,00 динара. Ликовно решење ових марака дала је дипломирана графичка дизајнерка Надежда Скочајић, запослена у Пошти Србије. Занимљиво је да, иако је пракса да се пригодним маркама обележавају посебни догађаји, датуми и јубилеји, такав повод за ово издање не постоји. Пошло се од идеје обележавања педесет година од смрти Маге Магазиновић, али Пошта Србије не обележава поштанским маркама датуме смрти. Друга идеја, према речима Вере Обрадовић Љубинковић, била је да се обележи сто година од рођења Смиљане Мандукић. Отуд се ово издање карнета сматра тематским у оквиру ликовна знаменитих личности.

Како се у Србији прво почело са развојем модерне игре, на маркама се налазе пионирке модерне игре. Тек касније долази до развоја класичног балета, па су на маркама и две примабалерине светског реномеа [...] које су исто тако имале један посебан однос и посебан сензибилитет за савремени плесни израз (Обрадовић Љубинковић 2019).

Обрадовић Љубинковић овим потцртава дијахронијску исправност постојања равнотеже у избору по две плесачице из два плесна

²¹ Светски дан игре први пут је обележен 29. априла 1982. године. Овај дан установио је Међународни савет за игру при Унеску.

²² Издање у боји „Уметничка игра у Србији“ може се видети на интернет адреси: <https://www.posta.rs/cir/filatelija/arhiva-izdanja.aspx>.

²³ Мага Магазиновић бавила се и новинарством, била је феминистичка активисткиња, наставница у Првој женској реалној гимназији. На предлог УБУС-а, две улице – у родном Ужицу и у Београду, на Звездари, носе њено име.

²⁴ УБУС од 2012. године додељује Награду „Смиљана Мандукић“ за најбољу интерпретацију у области савремене уметничке игре, а иницирао је и постављање спомен-плоче 2007. године на Тргу Николе Пашића бр. 12, где је становала. „Дани Смиљане Мандукић“, зачетнице модерне игре код нас, одржавају се од 2017. године.

²⁵ Јованка Бјегојевић једна је од иницијатора оснивања УБУС-а, и вишегодишња председница (1984–1996). Награђена је УБУС-овом наградом за животно дело (1998) и државним Признањем за врхунски допринос националној култури (2007).

²⁶ Душанка Сифниос је добитник Признања за врхунски допринос националној култури (2007). На логоу УБУС-а је цртеж Душана Ристића, на којем је Душка Сифниос карактеристичној пози из балета *Чудесни мандарин* Димитрија Парлића.

жанра – модерног плеса и класичног балета. Уједно, овим се у оквиру издања „Уметничка игра у Србији“ одсликава жеља за уважавањем и изједначавањем професионално специфичних плесних категорија истог еснафа, а као последица промишљања појединаца у оквиру еснафа и пажљивог стратешког деловања.

Традиционални сеоски плесови²⁷ (називани још и фолклорним плесовима или народном игром) нису заступљени на овом издању пригодних поштанских марака. То се тумачи, с једне стране, личним и научним интересовањима предлагачица и Удружења којем припадају, а са друге тиме што се приказивање традиционалног плеса на сцени²⁸ у Србији тек последњих година позиционира у домену уметности²⁹, а самим тим промовише идеја да буде репрезент високе националне културе. У данашњој, пре свега западној култури, балет као плес виђен је као „врхунац уметничког достигнућа“ (Њаради 2016: 329). Један од разлога је и организовано системско школовање балетских играча³⁰, за разлику од едукације у области традиционалног сеоског

²⁷ Пошта Србије издала је 2014. године две пригодне поштанске марке на којима су представљене свирале и гајде у оквиру издања „Европа – национални инструменти“, што је те године била такмичарска тема земаља чланица „Пост Европе“. Такмичење постоји од 2002. године, а марка са гајдама је тада проглашена најлепшом.

²⁸ Међународни савет организатора фестивала фолклора и традиционалне културе CIOFF (Conseil International des Organisations de Festivals de Folklore et d'Arts Traditionnels), који подржава Унеско, основан је 1970, у Конфоленсу у Француској. Национална секција Србије основана је 1995. године (www.cioff.org). Статус пуноправног члана Србија је изгубила у периоду од 2009. до 2015. године, када је тај статус обновила (www.cioff-serbia.org). Од 2017. године, Савез културно-уметничких друштава Србије, основан годину дана раније у Новом Саду, организује манифестацију „Светски дан српског кола“. У циљу стимулације савременог стваралаштва у области традиционалног плеса као дела уметничке игре, фестивал „Златни ансамбли Србије 2020“ је посвећен извођењу најуспешнијих остварења на Јавном конкурс за кореографску минијатуру традиционалног плеса у камерном саставу од највише три извођача, а на музичку подлогу једног од репрезентата жанра *српско коло*.

²⁹ Пракса сценског приказивања традиционалног сеоског плеса, тзв. кореографисани фолклор, бори се за место у оквиру уметничког плеса иако су фолклорне кореографије за Ансамбл народних песама и игара „Коло“ (основан 1948. године са циљем да сакупља, обрађује и чува национално нематеријално културно наслеђе) осмишљавали балетски кореографи (Владимир Логунов, Олга Сковран, Мира Сањина, Милорад Мишковић итд.). Коло је уписано у списак нематеријалног културног наслеђа Србије као репрезент високе националне културе 9. 12. 2017. године.

³⁰ Балетске школе у Београду („Лујо Давичо“) и Новом Саду основане су 1947, као место отворено за све, не само за децу „виших класа“. Средњошколски одсек за народну игру у школи „Лујо Давичо“ отворен је 1988. године. Институт за уметничку игру, као прва високошколска установа тог типа, прву генерацију студената примио је 2016. године. Институт за уметничку игру има студијски програм, сем за класичан балет и савремену игру, који се бави: „народном игром, кореографијом,

плеса која је дуго препуштена аматерским, односно културно-уметничким и фолклорним друштвима³¹.

Стоп-кадар³² плесног женског тела

Анализа пригодних поштанских марака са ликовима српских плесачица, насталих на основу изворно црно-белих фотографија, треба да обухвати анализу текста, ликовности и костима, приказа портрета, као и изгледа плесног женског тела.

Текстуална решења на поштанским маркама (сл. 1) за Јованку Бјегојевић и Магу Магазиновић написана су ћирилицом, а на друге две марке латиницом. Визуелно доминирају издавачима најбитнији исписи Пошта Србије и назив серијала „Уметничка игра у Србији“. Уз име и презиме сваке балерине исписане су године рођења и смрти. Једино је име Душанке Сифниос дато непосредно уз назив серијала. На свакој марки се налази и година издавања (2019), цена (50 динара), и име Надежде Скочајић, која је и осмислила ликовна решења.

народним свирањем и певањем, професионалним извођењем и педагогијом“ (смер: Сценска народна игра и музика).

³¹ Тзв. фолклорна аматерска друштва у Србији формирају се између два светска рата када се сеоска игра представља градској публици, а нарочито после Другог светског рата када се аматеризам користи као један од начина за васпитавање социјалистичке омладине.

³² Стоп-кадар је замрзнути кадар, заустављен на једној слици.

На маркама преовлађују пастелни тонови валерски префињеног колорита извучени из спектра основних боја. Бела боја наглашава светлост и позиционира тело плесача, односно плесну уметност у сферу елитног, узвишеног, божанског. Одећа је светла, највероватније бела, сем црног костима балетског играча на једној марки, костима плесача у позадини групне сцене на једној од коверата, као и пачке или тутуа (сценског костима у класичном балету) балерине на другој коверти. На основу посматрања ликовних решења, може се рећи да све четири пригодне поштанске марке „звуче“. Већ избори костима, као и замрзнути, заустављени покрети тела, сугеришу који су музички и плесни жанрови у питању, а фотографије представница модер-

ног балета деконструишу и епоху. Како „кореографије постављају покретно тело у време и простор“ (Brown 2010: 58), може се рећи да плес премијерно (оригинално) постоји само у тренутку извођења, да покрет често говори више од речи, па тако плесне фотографије и балетски костими документују и објективизују постојање плесне уметности.³³

За представљање балерина на маркама изабрани су портрет и сцена из балета. Представнице модерне игре посматрају нас са анфас фотографија, док су за класичне балерине изабрани портрети из балетских улога из (полу)профила. Није случајно што су, сем портрета, изабране и сцене из балета јер костим, покрет, гест и кретња тела детерминишу балерине професионално уметнички и жанровски. Мага Магазиновић приказана је са Софијом Цветичанин и Вукосавом Ивковић у сцени из балета *Утроје* или *Валс утроје*, коју је Мага Магазиновић осмислила 1928. године. Смиљана Мандукић је на фотографији из њене кореографије *Роб*, рађене на музику Сергеја Рахмањинова. Јованка Бјегојевић приказана је у соло сцени беле лабуднице из *Лабудовог језера* Петра Илича Чајковског.³⁴ И за Душанку Сифниос³⁵ је узета сцена из *Лабудовог језера*, али у „недемократском“ дуету са Петром Добријевићем – балерина је у првом плану и активно игра, док јој је балетан подршка.

Ликовна решења коверата првог дана су разврстана по музичким/плесним жанровима. На једној (сл. 2) су портрети Маге Магазиновић и Смиљане Мандукић, уз фотографију³⁶ са курса ритмике у Сплиту. На другој коверти (сл. 3), уз портрете Јованке Бјегојевић и Душанке Сифниос, прикључена је фотографија из *Лабудовог језера* Јованке Бјегојевић као црне лабуднице. На корицама карнета су фотографије – *Игра утроје* Маге Магазиновић и Јованке Бјегојевић као црне лабуднице. На жигу првог дана је силуета, цртеж балерине „белог“ балета.

Опредељење да се објективизована плесна (женска) тела користе као медијум визуелних представа на националним симболима, шаље

³³ Изглед кореографија у периоду пре постојања филмске траке најчешће се не може реконструисати. Костими и фотографије дају назнаке о стилу и епохи.

³⁴ Пошта Србије изабрала је фотографије, што им је било најприкладније за форму и формат поштанске марке. Прелиминаран одабир направили су УБУС и Музеј града Београда (Обрадовић Љубинковић).

³⁵ Издавач се није одлучио за фотографију Душанке Сифниос из балета *Болеро* на музику Мориса Равела, у кореографији Мориса Бежара или *Чудесни мандарин* највероватније да би подједнако био заступљен и модеран и класичан балет у избору за пригодне поштанске марке.

³⁶ Фотографија је настала у Атељеу „Рембрант“ у Сплиту, 1927. године. На њој је дванаест женских и три мушке особе; Мага Магазиновић је у средини на коленима.

комплексну симболичку поруку о плесном женском телу као врхунском репрезенту културног наслеђа. Отуд је важно анализирати сваку од појединачних представа на пригодним поштанским маркама.

Женско плесно тело на све четири марке је високо естетизовано. Оно је витко, издужено, пропорционално, виртуозно, грациозно. У позама из *Лабудовог језера*, карактеристичним за тзв. руски балет на који се ослања Маријус Петипа³⁷, чије кореографије су „завршиле дуг процес формирања класичног балета као система условних изражајних средстава“ (Базарова и Меј 1998: 14), испољава се „строга једноставност линија, смиреност поза“ (Базарова и Меј 1998: 16–17). Петипа је изменио класичан плес избацивши сладуњавост и маниризам. Торзо је леп, сексуални атрибути нису изражени. И док представнице „белог“ балета телом приказују невиност, асексуалност, чистоту, елеганцију белог лабуда, птице, дотле, иако ослобођена (пре свега корсет-костима), тела модерних плесачица асексуалношћу актуализују дискурс дуалистичког поимања женског и мушког тела у доминантној матрици патријархалног наслеђа у српском савременом друштву. Руке балерина су подигнуте навише конструишући слику крила лабудица и лета у небо. На слици пара, положај ногу балерине пркоси гравитацији, а изражена је блискост плесача, односно ликова које тумаче. У пози Јованке Бјегојевић приметна је ротација тела, својеврсно повезивање неба и земље, што би се могло тумачити као трајност живота. На фотографији Маге Магазиновић видне су грациозност, поетичност и нежност. Покрети руку су лелујави. Ноге су скривене костимима. Ово је и једина слика где перспектива фотографије није вертикална (као код Мандукићеве и Бјегојевићеве), нити дијагонална (Сифниос), већ се фигурама наглашава простор по плановима, чиме се добија слика кретања округ. Дубина простора у овој композицији постиже се бојом. Фотографија Смиљане Мандукић указује на мање естетизовано тело и покрет – више је то приказ приземне, народне жене, који шаље поруку о потенцијалу исказивања грађанке кроз уметност. И на овој фотографији, односом топлих и хладних тонова, наглашена је дубина простора. На свим фотографијама балетских сцена изабраним за пригодне поштанске марке, иако у стоп-кадру положај, кинетика тела дају иманентну слику о претходном и предстојећем покрету плесача. Сви ови прикази плесних сцена и плесача желе да позиционирају уметнички плес у сферу небеске, узвишене уметности.

³⁷ Маријус Петипа (Michel-Victor-Marius-Alphonse Petipa, 1818–1910) био је француско-руски балетски играч и кореограф.

Закључне напомене

Пут плеса до статуса елитне културе није био нимало кратак нити лак. Жене, плесачице, биле су посебно дискриминисане. Ово је видљиво већ током средњег века, а кулминирало је за време владавине Луја XIV (1643–1715), кад је балет био мушки домен. Балет је потом био забава нижих класа за више класе, уз учешће и жена и мушкараца, да би теку 20. веку женама било омогућено да се искажу у ослобођеном, модерном балету у свим сегментима балетске уметности, не само као извођачи (Нанна 1987: 22–47). Мага Магазиновић родила се 1882, у години када је у Србији уведено обавезно шестогодишње образовање и за дечаке и за девојчице, па ипак се и четврт века касније на модеран плес гледало са саблажњавањем и сумњичавошћу.

Стереотип о негативном виђењу статуса жена у плесној уметности мењао се вековима. Искорак Поште Србије да изда пригодне поштанске марке са ликовима српских плесачица, уједно и две кореографкиње, у оквиру издања „Уметничка игра у Србији“, вредан је пажње јер је њихов рад уздигнут не само на ниво бављења уметношћу већ и на ниво елитизма, и вредан је да постане национално обележје једне државе, чиме се потцртава и културни континуитет српског друштва прекинут уласком Србије у Краљевину Југославију и потом у СФРЈ.

Данас Министарство културе и информисања, када расписује конкурсе за финансирање или суфинансирање савременог стваралаштва, препознаје три вида уметничког плеса, обједињених под појмом игра и именованих као класичан балет, народна и савремена игра. Одабир по две плесачице из домена класичног балета и савремене игре да се нађу на државним, поштанским маркама, указује на раскорак између Министарства културе и информисања и Министарства трговине, туризма и телекомуникација, која у овом случају различито тумаче припадност „уметничкој игри“. Одабир балета и балерина за приказ на пригодним поштанским маркама као репрезента националне културе, а не других плесних жанрова (нпр. хип-хоп, традиционална игра), у овом случају, само је последица активности појединаца, чланова УБУС-а.

Избором да се на пригодним поштанским маркама нађу српске плесачице апострофира се да су плес, и посебно високо естетизовано плесно тело, један од могућих репрезентата националне културе, а у јавном мњењу се конструише свест да је уметничка игра вредна националног поноса, за разлику од других плесова, међу којима и традиционалних сеоских, односно фолклорних, а што се може компензовати активношћу појединаца и Удружења којима припадају. Овим издањем

је и Удружење балетских уметника Србије, са својим чланством, искористило прилику да се постави као кредибилно удружење које ради у интересу и својих чланова, али и државе, нације.

Библиографија

- Базарова, Н. и Меј, В. (1998). *Азбука класичног балета*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Њаради, Д. (2016). Између уметности покрета и науке о телу: кратка историја антропологије плеса. *Гласник Етнографског института САНУ*, LXIV(2), 323–337.
- Обрадовић Љубинковић, В. (2016). *Кореодрама у Србији у 20. и 21. веку: родна перспектива*. Нови Сад: Завод за равноправност полова.
- Brown, C. (2010). Making space, speaking spaces. In: A. Carter, J. O’Shea (eds.), *The Rutledge Dance Studies Reader*. London, New York: Routledge, 58–72.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective memory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hanna, J. L. (1987). Patterns of Dominance: Men, Women, and Homosexuality in Dance. *The Drama Review TDR*, 31(1), 22–47.
- O’Konel, M. i Eri, R. (2008). *Ilustrovana enciklopedija znakova i simbola. Identifikacija i analiza vizuelnog rečnika koji formuliše naše misli i diktira reakcije na svet oko nas*. Prev. L. Macura. Београд: IP „JRJ“.
- Smith, A. D. (1991). *National Identity*. London: Penguin Books.

Цитирана преписка, интервјуи и извори

- Калезић, Марина (21. 5. 2019). Интервју водила Николета Дојчиновић. Приватна архива истраживача. Београд.
- Обрадовић Љубинковић, Вера (23. 12. 2019). Преписку мејлом водила Николета Дојчиновић.
- Пошта Србије. Поштанске марке. <https://efilateliya.posta.rs/wordpress/postanske-marke/> (25. 11. 2019).
- Пошта Србије. Филателија. Кратка историја и основни појмови. <https://efilateliya.posta.rs/wordpress/o-filateliji/> (25. 11. 2019).
- Правилник (2018–2019). Правилник о утврђивању Плана издавања пригодних поштанских марака и вредносница и мотива редовних издања поштанских марака и вредносница (Службени гласник Републике Србије, бр. 96/2018, 58/2019 и 76/2019). <https://www.pravnoinformacionisistem.rs/SIglasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2018/96/2/reg> (24. 10. 2020).
- УБУС. О нама. http://www.ubus.org.rs/o_nama.html (18. 01. 2020).
- CIOFF. <http://www.cioff.org/index.cfm?lng=en> (26. 10. 2020).

CIOFF Srbija. <http://www.cioff-serbia.org/> (26. 10. 2020).

Government of Canada. Official symbols of Canada. <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/official-symbols-canada.html> (23. 11. 2019).

Indonesian War of Independence. *New World Encyclopedia*. https://www.new-worldencyclopedia.org/entry/Indonesian_War_of_Independence (28. 11. 2019).

UPU – Universal Postal Union. The UPU. <http://www.upu.int/en> (18. 01. 2020).

Извори илустрација

Фотографије поштанских марака у издању Поште Србије, архив аутора. В. и издање марака на интернету: <https://www.posta.rs/cir/filatelija/arhiva-izdanja.aspx>

Female Dancing Body as a Representative of the Cultural Identity A Case Study: Serbian Dancers on Commemorative Postage Stamps

Nikoleta Dojčinović

Summary

The publishing of four postage stamps featuring pictures of Serbian female dancers gave the Serbian dance art a new dimension. Knowing that dance art was not socially recognized throughout history, especially female dance art, this decision by the Post of Serbia shows that dance and female body are valuable representatives of the high national culture. This article attempts to explain why and how the Post of Serbia came to recognize the works of Maga Magazinović, Smiljana Mandukić, Dušanka Sifonios and Jovanka Bjegojević, as well the connotations that can be derived from such a decision. This paper also analyses influence and importance of founding the professional organization – Association of the Ballet Artists of Serbia, as well as it questions whether adequate diachronic and generic factors have been applied in making the decision to put given dancers on postage stamps. In addition to the contextual analysis of the circumstances and conditions of printing of these postage stamps, the paper also analyses aspects of their graphic design – text, art and costume, portraits, as well as the appearance of the dancing female body.

Key words: postage stamps, dance, dancing body, Association of the Ballet Artists of Serbia, cultural identity

МА Николета Дојчиновић
Универзитету уметности у Београду
Е-пошта: nikoleta_yu@yahoo.com

Примљено: 27. 9. 2020.
Прихваћено: 15. 1. 2021.